

90 DE ANI DE LA PROCLAMAREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI *

PARTIDELE ȘI GRUPĂRILE POLITICE ȘI ATITUDINEA LOR FAȚĂ DE PROBLEMA INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

VASILE MACIU

Pentru abordarea problemei enunțate e necesar să confruntăm modul cum a acționat societatea românească în anii 1875—1878, când s-a pus acut problema cuceririi independenței României, cu modul cum s-a manifestat cu două decenii în urmă în problema Unirii Moldovei și Țării Românești, adică în problema formării României.

Lupta pentru Unire din anii 1854—1859 s-a dat în cadrul unei orînduiri feudale în adîncă destrămare, așa înoît, în afara Unirii — problema dominantă a timpului — problemele impuse de înlocuirea vechii orînduiri feudale cu noua orînduire capitalistă determinau climatul întregii mișcări a societății. Dacă exponenții claselor sociale, mascate de forme juridice feudale, militau (cu excepția unei pături foarte subțiri de boieri) deschis pentru Unire în cadrul largii organizații, Partida Națională, sau manifestau izolat atitudini unioniste, în problema organizării noii orînduiri ei se diferențiau în funcțiune de felul cum voiau să se emancipeze țărani dependenti, prin împrumutarea cu pămînt sau fără împrumutarea, și de atitudinea lor privind participarea maselor orășenești și țărănești la viața politică.

Problema cuceririi independenței României s-a pus în anii 1875—1878 în cadrul unei orînduiri burgheze în curs de consolidare și al unui regim politic constituit de esență burgheză. Clasele sociale nu mai erau diferențiate juridic, ci numai economic, așa înoît lupta de clasă se dădea între burghezie și moșierime în mod neantagonic pentru preponderență în stat, și antagonic între țărănime și moșierime, în ultimă analiză pentru stăpînirea pămîntului, mijlocul principal de producție în agricultură, ramura dominantă atunci a economiei țării noastre. O altă trăsătură caracteristică a modului cum s-a dus lupta pentru independență în anii 1875—1878 este inexistența unei organizații cuprinzătoare, cum a fost Partida Națională în anii mișcării pentru Unire, și, prin urmare, fărîmîțarea forțelor social-

* Comunicări prezentate la sesiunea științifică festivă organizată de S.S.I.F. la Ploiești în 13 mai 1967.

politice în numeroase grupări cu programe și metode diferite, determinată atât de stratificarea moșierimii, cât și a burgheziei, cele două clase dominante, a căror expresie era sistemul electoral cenșitar al constituției din 1866.

Coeziunea acestor forțe social-politice, organizate în partide și grupări politice diferite, era menținută însă de idealul unității naționale depline și de dorința de a cucerii independența țării, precum și de regimul politic creat în anii 1859—1866, în fruntea căruia se afla din 1866, ca arbitru, prințul Carol I, capul statului.

Spre deosebire de mișcarea pentru Unire din anii 1854—1859, unitară ca program și ca strategie, lupta pentru independență s-a dat în anii 1875—1878 de partidele și grupările politice românești pe baza unor programe și metode diferite, impuse de contradicțiile de clasă interne, cât și de mersul evenimentelor externe din anii 1875—1878. Astfel, unele organizații politice, situate în toamna anului 1876 și în iarna anului 1877 pe poziția cuceririi independenței prin acordul puterilor garante și care se pronunțaseră împotriva participării României la un eventual război ruso-turc, au fost silite ulterior să recunoască, deși nu fără reveniri, necesitatea războiului pentru cucerirea independenței.

Toate forțele social-politice din România doreau independența statului. Burghezia, proaspăt lovită în interesele ei prin încheierea în 1875 a convenției comerciale, vamale și de navigație cu Austro-Ungaria, clasă direct interesată să-și asigure piața internă, era convinsă că nu putea duce o politică vamală de protejare a industriei naționale decât într-un stat cu deplină suveranitate și independent. Ea nu se lăsa, în majoritatea ei, înșelată de larga autonomie administrativă și legislativă a țării, obținută prin tratatul de la Paris din 1856 și prin convenția de la Paris din 1858. Pe de altă parte, burghezia își dădea seama că numai dispunând de un stat deplin independent putea pregăti extinderea pieței sale interne pînă la limitele teritoriului național al poporului român.

Moșierimea nu era o clasă omogenă. O parte importantă a ei, mica moșierime, era în bună parte îmburghezită și avea interese comune cu burghezia; existau însă și numeroși moșieri mijlocii și mari cu interese comune cu burghezia. În ansamblu, ca producătoare de cereale, moșierimea avea nevoie de un stat independent pentru a duce o politică de plasare a produselor sale pe piața europeană, unde se făcea tot mai simțită concurența cerealelor americane și rusești. Masele orășenești și țărănești, a căror luptă de eliberare socială fusese atât la 1821 cât și la 1848 frînata prin intervenția armatelor străine, considerau că numai independența statului le va putea deschide o cale mai largă pentru dezvoltarea luptei lor.

Căile de cucerire a independenței nu erau însă aceleași pentru toate forțele social-politice ale țării. Burghezia era clasa cea mai grăbită să ajungă la independență și, prin experiența ei politică, era și cea mai capabilă de a înțelege și utiliza, în vederea înlăturării suzeranității Porții, toate posibilitățile interne și conjunctura externă, fără a se lăsa frînata de scrupule ideologice. Moșierimea era mai puțin grăbită să obțină indepen-

dența statului, din care cauză voia s-o asigure prin garanția dată țării de marile puteri europene. Ea era frînată și de teama pe care i-o provoca concurența moșierimii ruse pe piața cerealiară a Europei occidentale și de tendința guvernului țarist de a pune stăpânire pe strimtonile dintre Marea Neagră și Marea Mediterană, pe unde treceau multe din cerealele României către Occident. Masele orășenești și țărănești erau gata oricînd să se ridice la luptă pentru înlăturarea suzeranității otomane, simbol al asuprii lor de secole, dar ele nu aveau încă organizații politice proprii. Capul statului, Carol I, dorea el însuși independența, deoarece era umilitor pentru el să apară în ochii suveranilor Europei ca un vasal al sultanului. Erau însă și forțe social-politice din rîndurile burgheziei moldovene și ale moșierimii, care, temîndu-se de primejduirea unei părți a teritoriului țării, doreau ca independența statului român să se facă fără colaborarea cu Rusia țaristă.

Pentru înțelegerea problemei ce analizăm este necesar și un sumar tablou al forțelor social-politice românești din anii 1875—1878.

Amenințate de burghezie și țărănime, grupările conservatoare ale moșierimii, sprijinite însă și de elemente izolate ale burgheziei, cum erau Cezar Bolliac, Christian Tell, Vasile Boerescu, Gheorghe Costaforu și Titu Maiorescu, constituiseră în martie 1871 sub egida lui Carol I un guvern conservator sub prezidenția lui Lascăr Catargiu.

După înăsprirea exploatării țărănimii prin modificarea legii pentru tocmeli de lucrări agricole și pentru executarea lor și după reorganizarea forțelor armate ale țării printr-o nouă lege, Partidul Conservator a început a se destrăma în grupuri cu interese divergente. S-au format, în 1873, gruparea vechilor conservatori sub conducerea lui C. Brăiloiu, Centrul conservator sub conducerea lui Dimitrie Ghica și a lui V. Boerescu, Juna dreaptă ai cărei conducători erau Al. Lahovary, P. P. Carp, Titu Maiorescu și Theodor Rosetti. Divergențele dintre cele trei grupări conservatoare s-au agravat în vara anului 1875 pe măsura adîncirii crizei economice manifestată prin scăderea prețului cerealelor și neputința maselor țărănești de a cumpăra produse industriale și de a plăti impozitele. Îndatorați la Creditul Funciar Rural, condus în bună măsură de liberalul moderat D. A. Sturdza, o parte din moșieri, mai ales micii moșieri, au părăsit grupările conservatoare, trecînd în rîndurile grupărilor liberale moderate, în special în acelea ale grupării conduse de Ion Ghica și D. A. Sturdza. Destrămarea Partidului Conservator era grăbită și de mișcarea antigubernamentală, care devenea tot mai puternică și violentă. Redeschiderea chestiunii orientale, prin răscoala antiotomană din Herțegovina și Bosnia în iulie 1875, a determinat, de bună seamă, în afara unor motive materiale personale, pe V. Boerescu să se retragă în noiembrie din guvernul conservator, pentru a putea împreună cu Dimitrie Ghica să formeze un partid propriu, mai apropiat de burghezie, care să poată succeda la guvernul conservatorilor în noile condiții ce se creau.

Slăbite de eșecul mișcării antidinastice și republicane din martie 1871, grupările liberale — în majoritate burgheze sau dominate de burghezie —

s-au redresat în anii 1874—1875 pe măsură ce guvernarea conservatoare — în special prin convenția comercială, vamală și de navigație încheiată în 1875 — lovea în interesele economice ale burgheziei și ale unei părți însemnate a moșierimii. Grupările liberale, în special liberal-radicalii conduși de C. A. Rosetti și I. C. Brătianu, și Frațiunea liberală și independentă condusă de N. Ionescu găseau un sprijin puternic și în masele țărănești apăsate de exploatarea crescândă a moșierimii și a marilor arendași și de administrația conservatoare. O altă grupare, condusă de liberal-moderatii C. Bozianu și G. Vernescu, deși cu o bază socială îngustă, căuta să se sprijine pe burghezia comercială și pe mica moșierime. Gruparea liberal-moderată condusă de M. Kogălniceanu, slabă numeric, avea totuși o pondere apreciabilă prin valoarea personală a conducătorului ei și prin apărarea generală a intereselor industriale ale burgheziei.

Din 1875 începuse a se contura și mișcarea socialistă formată din tineri intelectuali care voiau să se adreseze țăranimii, muncitorimii și micii burghezii. Societatea studenților mediciniști români, înființată în ianuarie 1875 la București, cuprindea și un număr de socialiști, între care C. I. Istrati, în 1876 președinte al Societății, și Al. Spiroiu, unul din secretari. Tot în 1875 s-a înființat și o organizație semilegală condusă de socialiști — între alții de N. Codreanu, refugiat din Rusia, student la Facultatea de medicină — Societatea de cultură și solidaritate între studenți, care activa în rândurile tinerilor intelectuali.

În ajunul alegerilor parlamentare din primăvara anului 1875 grupările liberale, cărora li se alăturase fostul ministru conservator, Em. Costache Epureanu, au format o alianță numită Coaliția de la Mazar Pașa, după numele turcesc al englezului Lakeman, partizan politic al lui Ion Ghica, stabilit la București și căsătorit cu o româncă, în casa căruia se constituise alianța. Cu toată împotrivirea guvernului conservator prezidat de Lascăr Catargiu, coaliția liberală a obținut un succes răsunător în alegeri, în special la București, unde toți deputații aleși au fost liberali. În toamna anului 1875 și în iarna anului următor campania anticonservatoare și antidinastică a coaliției liberale s-a intensificat, așa încât unii din șefii ei, mai ales C. A. Rosetti, amenințau cu revoluția, dacă guvernul conservator nu era demis.

Cea mai puternică dintre grupările liberale era aceea a liberal-radicalilor susținută de majoritatea burgheziei și bine organizată în jurul lui C. A. Rosetti. Urmau gruparea liberal-moderată a lui Ion Ghica și D. A. Sturdza, Frațiunea liberală și independentă, gruparea liberal-moderată a lui M. Kogălniceanu și apoi aceea, tot liberal-moderată, a lui C. Bozianu și Gh. Vernescu.

În problema cuceririi independenței poziția cea mai categorică o aveau liberal-radicalii care în anii 1867—1868 pregăteau proclamarea înlăturării suzeranității Porții. Ei colaborau cu mișcarea de eliberare națională a bulgarilor și doreau cucerirea independenței prin colaborare cu

toate popoarele din Balcani oprimate de Poartă. Independența o doreau și membrii Centrului conservator. În 1870 V. Boerescu, unul din viitorii conducători ai acestuia, manifestase în acord cu Carol I dorința de a obține independența, însă prin acordarea ei de conferința puterilor garante. Împotriva lui s-a pronunțat gruparea condusă de Christian Tell și Cezar Bolliac care socoteau independența în acel moment periculoasă pentru existența țării. O poziție similară a adoptat, în ianuarie 1874, și N. Ionescu, conducătorul Frațiunii liberale și independente care a atacat într-o interpelare făcută în Adunarea deputaților guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu pentru că agita problema proclamării imediate a independenței. Gruparea liberal-moderată a lui Ion Ghica și a lui D. A. Sturdza considera, în împrejurările de atunci, primejdioasă pentru existența României proclamarea independenței, pentru că lipsea țara de garanția dată de puterile semnatare ale tratatului de la Paris din 1856, deși garanția era dată numai contra Porții.

Redeschiderea chestiunii orientale în iulie 1875 a determinat precizarea poziției diferitelor organizații politice din România în problema cuceririi independenței statului.

Militant vechi pentru independență, V. Boerescu, ministru al Afacerilor Străine, asigura la 9/21 august 1875 Poarta că România se va menține „într-o rezervă desăvârșită”¹, dar nu uita să arate, revendicând în felul acesta independența, că românii vor menține această atitudine atâta vreme cât vor „păstra credința statornică” că-și vor putea „realiza năzuințele” și-și vor „întări existența națională pe cale pașnică fără zgudiri, fără tulburări, în perfectă înțelegere cu Sublima Poartă”².

Subliniind că nu este pentru obținerea independenței prin violență, el arăta că numai „radicalii, numai șefii acelei faimoase coaliții ai opoziției noastre, ar fi aceia care ar putea... să aibă interesul de a tulbura această ordine, de a menține oarecare legături cu elementele deopotrivă lor din țările vecine”³.

Gruparea liberal-radicală partizană a cuceririi imediate a independenței luase, în adevăr, o atitudine favorabilă răsculaților din Herțegovina și Bosnia, prin ziarul ei oficios „Românul”, condus de C. A. Rosetti, care publica articole în care apăra cauza insurgenților⁴, ca și prin ziarul „Telegraful”. La 9 septembrie 1875, într-un lung editorial, „Românul” glorifica eroismul răsculaților iar la 9 octombrie publica scrisoarea lui C. A. Rosetti adresată redacției, în care conducătorul grupării liberal-radicală se întreba: „A cui este culpa, mai cu seamă, dacă fiecare naționalitate din Orient face din când în când o revoluție locală, dar

¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență* (în continuare: *Doc. Răzb. Ind.*), vol. I (partea a II-a), Ed. Academiei R.P.R., București, 1954, p. 12.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ „Românul”, XIX (1875) numerele din 13 și 20 august, 7 și 9 septembrie, 9, 23 și 26 octombrie, 14 noiembrie.

rămâne totdeauna izolată de toate celelalte?⁵ Editorialul din aceeași zi al „Românului” condamnă lipsa de solidaritate a popoarelor din Balcani în lupta pentru independență. La 14 noiembrie, în editorialul său datat 13 noiembrie, oficiosul liberal-radical, analizând situația creată prin răscoală și prin intervențiile diplomatice ale puterilor, se întreba: „Dar România ce devine și ce face, în aceste împrejurări atât de grave, de care, după cum ea va ști să se folosească de evenimente, poate să depindă mărirea sau decăderea ei?”⁶

Guvernul conservator, din care la 5/17 noiembrie V. Boerescu plecase, a fost întrebă puțin după această dată de consulul general rus de la București, I. Zinoviev „ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală”⁷. Îngrijorat, la 22 noiembrie, Carol I lua măsuri pentru o eventuală mobilizare a armatei⁸. În aceeași zi, în Adunarea deputaților, reprezentantul minorității declara că națiunea era gata să dea „tot sprijinul putincios pentru a susține în împrejurările de față demnitatea națională, și, sub drapelul desfășurat, a concurge la stabilirea unei stări de lucruri mai conforme cu interesele generale ale creștinilor”⁹. Peste trei zile a avut loc în Adunarea deputaților o intervenție în legătură cu politica externă a țării, cerându-se „apărarea demnității naționale”, afirmarea simpatiilor noastre „pentru populațiunile creștine” și să nu se dezorganizeze armata, ca „să fim gata la orice împrejurare”¹⁰. Și în Senat a avut loc la 27 noiembrie o dezbateră în legătură cu politica externă și cu bugetul armatei. Proiectul de răspuns la mesajul tronului, citit de dr. Turnescu, însă recomanda să se cruțe „averea publică, reducând cheltuielile la strictul necesar”, să se dirijeze activitatea țării „spre dezvoltarea ei economică” și să se reglementeze „interesele internaționale prin convențiuni cu puterile străine”. Mai departe proiectul de răspuns apreciază conduita guvernului „în fața evenimentelor grave de dincolo de Dunăre” și încheia spunând că „urmînd o politică înțeleaptă, țara merge cu pași siguri spre completa sa organizare”¹¹. Proiectul a fost combătut de liberalul moderat C. Bozianu pentru că nu accepta noi sacrificii materiale „care au să ne mențină neperdută demnitatea națională și are să ne asigure viitorul ei”¹². Cu același prilej, senatorul N. Racoviță, susținînd punctul de vedere al lui C. Bozianu, afirma că România era „în adevăr un stat independent”, dar un stat mic, care nu trebuie să se amestece în interesele nimănui.¹³

⁵ „Românul”, nr. din 9 octombrie 1875.

⁶ *Ibidem*, nr. din 14 noiembrie 1875.

⁷ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*, București, 1925, p. 82.

⁸ *Memoriile regelui Carol I al României (De un martor ocular)* (în continuare: *Carol I*), vol. VIII, Ed. Universul, București (1912), p. 26.

⁹ „Monitorul oficial al României”, nr. 267 din 3 decembrie 1875, p. 6253.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 268 din 4 decembrie 1875, p. 6314.

¹¹ *Ibidem*, nr. 269 din 5 decembrie 1875, p. 6311.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 6312.

Consiliul de Miniștri conservator a discutat și el la 24 noiembrie/6 decembrie eventuala atitudine a României „în cazul izbucnirii unui război în Orient”¹⁴. Nu s-a luat nicio hotărâre, motivându-se că era „greu de prevăzut evenimentele ce au să se petreacă”¹⁵. Situată între două mari imperii expansioniste, Rusia și Austro-Ungaria, care căutau să se înțeleagă pentru rezolvarea chestiunii orientale, România era obligată la prudență.

Situația în Balcani agravându-se, la 4/16 ianuarie 1876, Lascăr Catargiu, președintele guvernului conservator și, în același timp, ministru ad-interim al Afacerilor Străine, într-o notă trimisă agenților diplomatici români de pe lângă guvernele puterilor semnatare ale tratatului de la Paris din 1856, a precizat poziția guvernului conservator în problema independenței țării. Din prudență și prevedere, arăta Lascăr Catargiu, guvernul s-a văzut silit „să facă și el pregătiri militare”. România era separată de Imperiul otoman, din care nu făcea „în nici un fel parte integrantă”, căci „odinioară” sub protecția lui „ea n-a înțeles niciodată să renunțe la suveranitate”, întrucât tributul ce s-a plătit Porții „nu atinge cu nimic suveranitatea noastră”. Regretă că puterile semnatare ale tratatului de la Paris „nu și-au desăvârșit opera lor”, ci au perpetuat pentru țara noastră „forma cu neputință de susținut a unui drept învechit, în loc de a ne acorda în chip sincer, cum parte din ele au făcut pentru Belgia, toate condițiile indispensabile pentru a alcătui, la porțile Orientului..., un stat puternic și complet independent”¹⁶. Românii trebuie însă să știe să aștepte ca timpul să le aducă „această soluție”, adică independența. Dacă tratativele dintre diferitele puteri „ascund hotărâri menite a atinge drepturile României” e bine să le cunoaștem pentru a face din timp „toate rezervele noastre și să luăm măsuri în consecință”. În cazul când o putere oarecare s-ar hotărî să atace Imperiul otoman, trecându-și armata fără consimțământul guvernului român prin țara noastră, datoria românilor este ca, protestând în același timp în chipul cel mai hotărât „să luăm armele pentru a ne face respectată neutralitatea și a împiedica pe beligeranți să pătrundă pe teritoriul nostru”¹⁷.

În cazul unei conflagrații generale, termina nota sa, guvernul român „ar fi gata să accepte a da ajutorul pe care puterile garante i l-ar cere și să coopereze cu armatele aliate, cu condiția bine precizată ca aceste puteri să garanteze României integritatea teritoriului său și toate drepturile sale secuiare”¹⁸.

Guvernul conservator prezidat de Lascăr Catargiu, care se situase pe o poziție atât de fermă în problema independenței țării, era însă cu totul lipsit de sprijinul maselor, din cauza politicii sale de intensificare a exploatarii țărănimii, și violent atacat de coaliția grupărilor liberale, sprijinite de majoritatea burgheziei și a unei bune părți a moșierimii, precum și de țărănime. Blamat de Senat, el a fost silit să demisioneze la sfârșitul

¹⁴ Carol I. vol. VIII, p. 27.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Doc. Răzb. Ind.*, vol. I (partea a II-a), p. 65.

¹⁷ *Ibidem*, p. 66.

¹⁸ *Ibidem*.

lui martie 1876, fiind urmat pe aceeași cale, din aceleași motive, peste mai puțin de o lună, de succesorul său prezidat de generalul I. Em. Florescu, tot conservator, dar partizan al colaborării militare cu Rusia contra Porții.

Format la 27 aprilie/9 mai 1876, guvernul coaliției grupărilor liberale, prezidat însă de fostul ministru conservator Em. Costache Epureanu, s-a declarat în programul prezentat Corpurilor legiuitoare pentru o politică externă pașnică „plină de respect pentru tractatele internaționale cari statornicesc condițiunea politică a României, cari îi asigură independența, cari îi garantează neutralitatea”¹⁹.

Agravarea crizei Imperiului otoman prin răscoala din aprilie 1876 a bulgarilor și prin mișcarea junilor turci, încoronată cu detronarea sultanului Abdul-Aziz la 18/30 mai, a determinat pe M. Kogălniceanu, ministrul Afacerilor Străine, nu mai puțin însă și restul guvernului liberal, să facă la 16/28 iunie presiuni asupra Porții spre a obține de la aceasta și de la puterile garante recunoașterea independenței *de facto* a României, *cu menținerea*, așa cum voia și Lascăr Catargiu, a garanției teritoriului țării de puterile semnatare ale tratatului de la Paris din 1856.²⁰

Calea aleasă de M. Kogălniceanu și de colegii săi din guvern pentru obținerea independenței n-a dat rezultatele scontate, nici Poarta, nici vreuna din puterile garante n-a arătat intenția de-a recunoaște independența de fapt a României. La 18/30 iunie Serbia, urmată de Muntenegru, a pornit război contra Porții. Crezându-se că dominația otomană în Balcani se putea prăbuși și fără intervenția lor, împăratul Francisc-Iosif al Austriei și țarul Alexandru II al Rusiei s-au întâlnit la 26 iunie/8 iulie 1876 la Reichstadt (pe teritoriul Cehiei de azi) pentru a se înțelege asupra măsurilor ce trebuie luate în conformitate cu interesele lor. S-a ajuns la un acord și în privința viitorului politic și teritorial al României.

Voind să sfârșim din punct de vedere politic moșierimea conservatoare și să forțeze totodată pe E. Costache Epureanu, fost ministru conservator, să se retragă de la conducerea guvernului liberal, gruparea liberal-radicală, stăpînă pe majoritatea Adunării deputaților, a făcut ca aceasta să voteze trimiterea în judecată a majorității foștilor miniștri conservatori, ceea ce a atras după sine și demisia primului ministru și a altor miniștri, între care M. Kogălniceanu, și formarea unui nou guvern la 24 iulie/5 august, sub prezidenția lui I. C. Brătianu, dominat de liberali-radicali. Ministru al Afacerilor Străine a devenit N. Ionescu, șeful Frațiunii liberale și independente, adversar al obținerii independenței în colaborare cu Rusia.

Adversari ireductibili ai absolutismului țarist și ai Austriei habsburgice în anii 1848—1854, conducătorii grupării liberal-radicală, împinși de dorința de a cuceri cît mai curînd independența țării, s-au adaptat condițiilor politice europene ale timpului și au hotărît să ajungă la independență în colaborare cu Rusia, dar asigurîndu-se, împotriva tendințelor expansio-

¹⁹ D. A. Sturdza, *Domnia regelui Carol I — Fapte — Cuvîntări — Documente*, Tomul 1, 1866—1876, București, 1900, p. 785.

²⁰ *Doc. Răzb. Ind.*, vol. I (partea a II-a), p. 192—194.

niste ale țarismului, de sprijinul Austro-Ungariei prin aplicarea convenției comerciale, vamale și de navigație, încheiată cu un an înainte de guvernul conservator al lui Lascăr Catargiu, pe care ei o combătuseră cu înverșunare. La sfârșitul lui august o delegație guvernamentală română condusă de I. C. Brătianu a făcut la Sibiu, centrul românesc cel mai important al timpului din Transilvania, „o vizită de curtoazie“ împăratului Francisc-Iosif, venit se pare în acest scop, iar peste o lună, o altă delegație guvernamentală română, condusă tot de I. C. Brătianu, a vizitat la Livadia în Crimeea pe țarul Alexandru II, căruia i-a declarat că România accepta trecerea armatelor ruse prin teritoriul său contra Imperiului otoman însă pe baza unei convenții care să-i garanteze integritatea teritorială și instituțiile.²¹ După plecarea sa, țarul și anturajul său, acceptînd să încheie convenția cerută de delegația română, în noiembrie 1876 același I. C. Brătianu a elaborat la București împreună cu diplomatul rus Nelidov proiectul convenției de trecere a armatelor ruse prin România, ce urma a fi semnată de ambele părți în momentul în care Rusia se hotăra să pornească războiul contra Porții.

Nu toată gruparea liberal-radicală era partizană a cuceririi independenței în colaborare cu Rusia țaristă. Dimitrie Brătianu, fratele președintelui Consiliului de Miniștri, sprijinit de fracționistul N. Ionescu, ministrul Afacerilor Străine, și de gruparea liberal-moderată a lui Ion Ghica, reprezentată în guvern prin D. A. Sturdza, a stăruit ca el să fie trimis pe lângă conferința din Constantinopol din decembrie 1876 — ianuarie 1877 a puterilor semnatare ale tratatului de la Paris din 1856, în speranța că va obține de la aceasta recunoașterea independenței *de facto* a României cu menținerea garanției puterilor europene.²²

Deși conferința de la Constantinopol n-a acceptat nici chiar să se ia în discuție revendicările României, Dimitrie Brătianu a continuat să se opună colaborării cu Rusia pînă la încheierea convenției de trecere a armatelor ruse prin România, la 4/16 aprilie 1877. Încetînd împotrivirea față de convenție și chiar față de războiul cu Poarta, el s-a împotrivit însă și mai departe colaborării militare româno-ruse în sudul Dunării. Într-o broșură publicată în vara anului 1877 cu titlul *O datorie de conștiință către țeara mea*²³, el exprima părerea că Imperiul otoman nu va fi desființat, ci se va transforma (cum cereau utopic cu un deceniu înainte mazziniștii)

²¹ *Carol I*, vol. VIII, p. 83—85. La 10/22 octombrie 1876, adresîndu-se tatălui său (Regele Carol I al României. *Cuvîntări și scrisori*. Tomul I, 1866—1877. Cu portretul regelui. București, 1909, p. 485), prințul Carol I scria: „Aici lumea e în contra turcilor și opiniunea publică începe a fi războinică; toată lumea e convinsă că starea actuală de lucruri e ruina noastră; toate afacerile stagnează, din cauza nării lipse de bani. Case solide de bancă își suspendă plățile și societățile noastre finanțare se luptă cu moartea. Și pe cînd nu avem nimic trebuie să începem războiul. Nu sîntem departe de el; totuși vom fi prudenți“.

²² Vasile Maciu, *La Roumanie et la Conférence de Constantinople de decembre 1876—janvier 1877*, în „Revue Roumaine d'Histoire“ (1962), tome I, nr. 2, p. 332.

²³ Dimitrie Brătianu, *O datorie de conștiință către țeara mea*, București, 1877.

„într-o confederație, singura soluțiune a cestiunii Orientului care, după părerea oamenilor conștiinți în această materie, ar putea asigura pacinica dezvoltare a diferitelor naționalități din Turcia fără a zdruncina întru nimic echilibrul european“²⁴. Partizan el însuși al independenței României, el scrie că independența „și fără acest resbel n-ar fi întârziat d-a se realiza ; chiar oamenii de stat ai Turciei, în mare parte, începuseră a o considera ca o necesitate de la care nu se mai puteau sustrage“²⁵. Războiul, continuă el, n-a făcut deoît să grăbească realizarea independenței ; „el a făcut mai mult decît abîta, ne-a dat nouă ocaziunea d-a deveni noi înșine un factor puternic al completei noastre emancipări, și d-a o face neperitoare sigilînd-o cu sîngele nostru“. Consideră însă grăbită proclamarea independenței de parlament prin moțiuni, „fără măcar a se ști dacă autorii lor le făceau în înțelegere cu guvernul“²⁶.

O atitudine mai pronunțat potrivnică obținerii independenței prin colaborare cu Rusia a adoptat gruparea liberal-moderată condusă de Ion Ghica și D. A. Sturdza. Aflînd despre existența proiectului de convenție cu Rusia, D. A. Sturdza a demisionat din guvern la 25 decembrie 1876/6 ianuarie 1877 pentru a reveni la 27 ianuarie/8 februarie 1877 ca ministru al Finanțelor cu scopul de a împiedica, cum a arătat ceva mai tîrziu²⁷, intrarea României în război prin reducerea bugetului privind dotarea armatei cu echipamentul necesar. Încercarea lui de a reduce bugetul Ministerului de Război a silit însă pe I. C. Brătianu să-l facă să-și dea din nou demisia. Curînd după reintrarea în guvern a lui D. A. Sturdza, Ion Ghica publica anonim — februarie 1877 — broșura *O cugetare politică* (1877), în care justifică pe larg poziția sa și a grupării sale. Puterile occidentale, în special Anglia și Franța, susțineau el, sînt interesate ca România și Grecia să aibă o existență proprie spre a se dezvolta și vor ca „soluțiunea chestiunii Orientului să se facă pentru populațiunile Orientului“ care compun Imperiul otoman, opunîndu-se la trecerea lor sub stăpînirea Rusiei țariste. Ca și Dimitrie Brătianu, Ion Ghica exprimă părerea că Europa (adică puterile occidentale) a fost bucuroasă să-i vadă pe greci și pe români „luînd o dezvoltare repede, ca să devie reprezentanții ideilor occidentale în Orient, să devie baza pe care să se poată întemeia edificiul politic cel nou în Orient, să fie cheagul unei confederațiuni ; politică justă și salutarie atît pentru popoarele Orientului cît și pentru echilibrul european“²⁸. Fără să observe că independența României nu se acorda cu crearea confederației popoarelor din Balcani, dovedită istoric utopică, Ion Ghica declara mai departe că aspirațiile românilor către independență erau legitime²⁹. „Garantîndu-se,

²⁴ Dimitrie Brătianu, *O datorie de conștiință către țeara mea*, p. 9.

²⁵ *Ibidem*, p. 10.

²⁶ *Ibidem*, p. 11.

²⁷ „Monitorul Oficial al României“, nr. din 5 mai 1877, p. 3007.

²⁸ Ion Ghica, *O cugetare politică* (1877), în *Scrieri*, vol. IV. Cu o prefață, indice de lucruri, localități și persoane de Petre V. Haneș, Ed. Minerva, București, 1915, p. 97.

²⁹ *Ibidem*, p. 111.

scria el, neutralitatea României de puterile Europei, precum s-a făcut pentru Belgia, și ridicându-se un stat absolut suveran și independent, prin ridicarea noastră s-ar face Turciei o pozițiune atât de avantajoasă, garantînd-o și liniștind-o despre fruntaria Dunării, încît sacrificiul ce ar face cu renunțarea la o suzeranitate iluzorie ar fi de o foarte mică importanță pentru dînsa“³⁰.

În majoritatea lor (cu excepția generalului I. Em. Florescu, a lui Alexandru Lahovary, a lui Gheorghe C. Filipescu și a altora), conservatorii, ai căror șefi erau puși sub urmărire judiciară de Adunarea deputaților, se opuneau politicii de cucerire a independenței prin colaborare nemijlocită cu Rusia. La 20 ianuarie/1 februarie 1877, ziarul lor „Timpul“ ataca guvernul dirijat de liberali-radicali și în special pe C. A. Rosetti, conducătorul acestora. D. A. Sturdza „care era o forță pentru guvernul demagogiei, se scrie în editorialul ziarului, l-a părăsit nevrînd a lua răspunderea unei politici esteroare aventuroase și compromițătoare intereselor celor mai vitali ale țării. D. Ioan Ghica cu ceilalți amici ai săi s-au despărțit asemenea de acest guvern“³¹.

Poziția Partidului Conservator în problema cuceririi independenței nu era însă identică cu aceea a grupării liberal-moderate condusă de Ion Ghica și D. A. Sturdza, ea fiind precizată curînd în urma apariției broșurii menționate a lui Ion Ghica.

La 12/24 februarie „Timpul“, trecut de la 27 ianuarie /8 februarie sub redacția lui Titu Maiorescu³², înregistrează apariția broșurii, despre care afirmă că „este foarte bine scrisă și arată o mîna deprinsă cu afacerile de stat“, și soluția propusă în ea pentru România „și care consistă în a păstra o neutralitate adevărată, iar nu o neutralitate «cu meșteșuguri», iar în caz de trecerea vreunei armate streine, oricare ar fi, să protestăm sus și tare înaintea Europei și să ne rezervăm acțiunea pe viitor, retrăgînd armata noastră din ochii trupelor streine“³³.

Peste trei zile, în editorialul său „Timpul“, combătînd soluția propusă de autorul broșurii *O cugetare politică* (1877), expune soluția aprobată de conducerea Partidului Conservator, al cărui organ era. Baza politicii externe din acel moment a României³⁴ trebuie să fie tratatul de la

³⁰ Ion Ghica, *O cugetare politică*, p. 111.

³¹ București, 19 ianuarie, în „Timpul“, II (1877), nr. 15 din 20 ianuarie.

³² Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice*. Publicate cu o introducere, note, facsimile și portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, I (1855—1880). București, 1937, p. 276. unde, sub data de 5 iulie 1877, Titu Maiorescu notează: „De la sfîrșitul ianuarie pînă la ultima aprilie (3 luni) am redactat *Timpul*; mai toate articulele de fond ale mele, din acest interval“. În același loc Titu Maiorescu precizează și atitudinea sa privitoare la colaborarea româno-rusă: „M-am retras din cauza invaziunii rușilor, în contra politicii cărora sînt absolut, pe cînd mulți conservatori (Florescu, Philipescu, Lahovary etc.) sînt rusofili“. Vezi și E. Lovinescu, *T. Maiorescu, II (1876—1917)*, București, 1940, p. 19, care atrage atenția, în legătură cu trecerea ziarului conservator în redacția lui Titu Maiorescu, că la 27 ianuarie 1877 „Timpul“ își anunța reorganizarea.

³³ București 11/23 februarie, în „Timpul“, II (1877), nr. 34 din 12 februarie.

³⁴ București 14/26 februarie, în „Timpul“, II (1877), nr. 36 din 14 februarie.

Paris din 1856 modificat prin recunoașterea prințului Carol I ca domn și prin convenția de la Londra din 1871. Dacă Rusia și Turcia și-ar declara război, România să ceară celorlalte puteri „linia de conduită”, întrucât ele au un interes real ca statul român să existe. Nu trebuie să ne pronunțăm mai dinainte „pentru nimeni și în contra nimănui”. Întrucât Rusia nu se arată gata să pornească război înainte de a se fi înțeles cu „Europa”, iar în Germania „se accentuează din nou persistența alianței celor 3 imperii nordice” și o înțelegere între Austro-Ungaria și Rusia în chestia Orientului nu se poate face decât „pe baza unei restrîngerii absolute a oricărui idei de cucerire în Orient”, așa încît Rusia ar putea ataca Turcia „tocmai în înțelegere cu puterile Europei, poate chiar ca mandatară tăcută sau declarată a lor”, România n-ar trebui, se arată în editorialul menționat, să se separe de „restul Europei”, protestînd „sus și tare”, cum voiește autorul broșurii *O cugetare politică (1877)*, ci mai înțelept este „în situația nehotărîtă de astăzi, de a păstra o singură regulă de conduită: menținerea politicii noastre în armonie cu puterile Europei care au încheiat tractatul de la Paris”. Editorialul exprimă nemulțumirea că în broșură nu se vorbește nimic despre Carol I, căci „tocmai în situația internațională de astăzi, Principele Carol de Hohenzollern s-ar părea a fi un punct cardinal în politica României”.

În martie, fracționistul N. Ionescu, ministrul Afacerilor Străine, demisionat din guvern, în care a rămas însă pînă către sfîrșitul lunii, situîndu-se pe o poziție similară celei a lui Ion Ghica, a publicat și el, sub numele lui Frédéric Damé, directorul ziarului oficios „Le Courrier de Roumanie”, broșura mai puțin reușită *Essai d'histoire politique. L'État roumain et la paix d'Orient. Neutralisation de la Roumanie*³⁵, în care solicită puterile europene să asigure neutralitatea României în cazul unui război între Imperiul otoman și unul din imperiile vecine lui.

Ofensivei grupărilor potrivnice colaborării cu Rusia i se opunea presa liberal-radicală și în primul rînd „Românul” lui C. A. Rosetti.

Primăvara anului 1877 a adus însă războiul. În urma neacceptării de Poartă a protocolului semnat la Londra de reprezentanții celorlalte puteri europene, la sfîrșitul lui martie Rusia s-a hotărît să pornească războiul contra Imperiului otoman și, în consecință, a cerut guvernului român să semneze proiectul de convenție elaborat încă din noiembrie 1876.

N. Ionescu a demisionat din guvern. Ca să se obțină o adeziune mai largă la semnarea convenției cu Rusia, s-a convocat la 1/13 aprilie un consiliu prezidat de Carol I, la care au fost invitați, în afara Consiliului de Miniștri, președintele Adunării deputaților, C. A. Rosetti, și foștii președinți de consilii de miniștri cu excepția lui Lascăr Catargiu și a lui I. Em. Florescu, puși sub urmărire judiciară.

³⁵ Bucarest, 1877. Vezi și *Carol I*, vol. IX, p. 39: „Îți trimit, scrie Carol I tatălui său la 21 martie 1877, un număr de broșuri: una, *L'État roumain et la paix d'Orient*, are autor pe actualul ministru de externe N. Ionescu, al cărui nume nu figurează firește pe copertă”.

Exponenții grupărilor politice liberal-moderate s-au menținut în general pe vechile lor poziții, în timp ce miniștrii și C. A. Rosetti, reprezentanți ai liberal-radicalilor, s-au pronunțat categoric pentru semnarea convenției, Prințul Carol I situându-se și el pe aceeași poziție.

C. Bozianu s-a declarat pentru semnarea convenției, dar și pentru menținerea neutralității absolute³⁶, ceea ce nu era cu putință. Em. Costache Epureanu, fostul președinte al Consiliului de Miniștri, a propus să nu se pună nici un obstacol trecerii rușilor prin țară, dar fără a se colabora cu ei din punct de vedere militar.³⁷ Dimitrie Ghica, unul dintre conducătorii Centrului conservator, a spus că guvernul ar fi trebuit să ceară, cu știrea „Europei“, guvernului austriac să ocupe România cu trupele sale, pentru a împiedica intrarea „oricărei armate streine“³⁸. El admitea însă încheierea convenției cu Rusia pentru trecerea armatelor sale prin țară³⁹.

Poziția lui M. Kogălniceanu a fost mai complexă. La începutul expunerii, el a declarat că nu era „în interesul României nici să facă alianță cu Rusia, nici să coopereze cu ea“⁴⁰. A admis apoi încheierea convenției pentru trecerea și aprovizionarea armatelor ruse.⁴¹ Calafatul trebuie neutralizat, continua el, prin ocuparea lui de trupele române, și apărât „contra celor două armate beligerante“⁴². Dacă turcii vor să facă din România teatru de război „e de datoria noastră, se pronunța mai departe M. Kogălniceanu, să ne opunem energic și chiar să ne aliem cu Rusia sau cu oricare altă putere, pentru apărarea teritoriului nostru contra relelor războiului“⁴³. Demersurile diplomatice ale țării „trebuie făcute, a încheiat el lunga expunere, pe lângă puterile occidentale și în speoial pe lângă cabinetul din Viena“⁴⁴.

Ion Ghica, ale cărui păreri sînt cunoscute, a spus că nu crede că turcii voiesc să facă din România teatru de război și e de părere că nu ne vor trata ca dușmani dacă nu ne vom alia cu Rusia. A cerut o neutralizare completă, atît față de Rusia, cît și față de Imperiul otoman. Apărarea Calafatului contra turcilor, declara el, „ar fi un act de dușmănie contra lor“⁴⁵.

Alexandru G. Golescu s-a situat pe o poziție și mai confuză. El a declarat că, în conformitate cu tratatele, „trebuie să ne sfătuiam cu turcii în

³⁶ *Notes prises par Jean Campineano relatives au «Conseil tenu sous la présidence du Prince, le 1/13 avril 1877, au sujet de la ligne de conduite à suivre par le pays dans le cas de la déclaration de guerre entre les Russes et les Turcs», în Démètre A. Sturdza, Charles Ier Roi de Roumanie — Chronique — Acts — Documents — Tome II, 1876—1877, Bucarest, 1904, p. 536—537.*

³⁷ *Ibidem*, p. 537.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 538.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 539.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*.

privinta apărării țării⁴⁶. Sprijinindu-ne pe puterile europene, în special pe Austro-Ungaria, nu trebuie să permitem însă turcilor să ocupe în țară puncte strategice. Dacă Europa (mai ales Austro-Ungaria) nu ne apără, el a propus să se încheie o convenție cu Rusia pentru reglementarea trecerii trupelor ruse prin țară. Ar trebui să se încheie însă și cu Porta o convenție analogă⁴⁷.

C. A. Rosetti s-a situat pe o poziție fermă și clară. Turcilor să nu li se permită trecerea prin țară, pentru că ei ar aduce războiul și pentru că țara e îngrozită de invaziile turcești din trecut⁴⁸. Dacă puterile europene nu ne promet nimic și rușii „își iau angajamentul să respecte integritatea noastră teritorială”, el nu vede pentru ce „le-am refuza să le acordăm o convenție pentru trecere”⁴⁹. Având în vedere iminența primejdiei, ar trebui să se grăbească convocarea colegiilor electorale ale Senatului.⁵⁰ Miniștrii pronunțându-se pentru semnarea convenției, Carol I s-a declarat adversar al neutralității „prin care, după părerea sa, s-ar pronunța nimicirea României ca stat. Din contră, silința ne este, pentru onoarea țării, ca armata română să intre în acțiune cu cea rusească”⁵¹.

Reintrat în guvern la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, M. Kogălniceanu a semnat la 4/16 aprilie 1877 convenția pentru trecerea armatelor ruse prin România, dar peste două săptămâni se arăta potrivit „oricărei acțiuni militare și sfătuiește pe prinț, cum notează acesta, să aștepte ca să vadă primirea ce va întâmpina la puterile din Apus convențiunea ruso-română”⁵².

Semnarea convenției româno-ruse, secretă pînă la dezbaterile ei de Corpurile legiuitoare, a ajuns însă îndată și la cunoștința forului conducător al Partidului Conservator. Întruoît Lascăr Catargiu și generalul I. Em. Florescu nu-și putuseră expune punctul de vedere al partidului lor în consiliul din 1/13 aprilie, organul de presă conservator „Timpul” l-a adus la cunoștința cititorilor săi în numerele din 7/19 și 8/20 aprilie. Prezentînd agravarea crizei orientale, ajunsă „în cea din urmă fază a ei”, și eventualitatea izbucnirii războiului, la 7/19 aprilie „Timpul” afirma (ceea ce nu corespundea realității) că nu cunoaște „relațiile ce le are guvernul nostru cu puterile garante” și că nu știe dacă acesta „a luat vreo hotărîre”, dar ținea să atragă atenția că pentru conservatori „este o datorie de patriotism de a nu ataca guvernul în asemenea momente grave asupra politicii sale esterne”.⁵³ Părînd a regreta angajamentul luat în numele patriotismului, a doua zi același ziar ține să sublinieze nemulțumirea Partidului Conservator pentru neconvocarea șefilor săi la consiliul din 1/13 aprilie. „Dar

⁴⁶ *Notes prises par Jean Campineano...*, p. 539.

⁴⁷ *Ibidem.*, p. 540.

⁴⁸ *Ibidem.*

⁴⁹ *Ibidem.*

⁵⁰ *Ibidem.*

⁵¹ *Carol I*, vol. IX, p. 45.

⁵² *Ibidem.*, p. 66.

⁵³ *București. 6/18 aprilie*, în „Timpul”, II (1877), nr. 79 din 7 aprilie.

tocmai acest simțămînt [patriotic] se scria în editorialul ziarului, ...ne face a tăcea asupra poliției esterne a ministerului Brătianu și a ne mărgini în declararea repetită : că *Partidul Conservator, ca atare, nu a fost nici-cum consultat asupra situației și nu are nici cea mai mică răspundere pentru atitudinea guvernului*⁵⁴.

Pozițiile diferitelor partide și grupări politice au fost definite și cu prilejul dezbaterii în Corpurile legiuitoare a proiectului de lege pentru ratificarea convenției. La 16/28 aprilie, s-au rostit contra acesteia în Adunarea deputaților N. Ionescu, șeful Frațiunii liberale și independente, N. Blaremburg și G. Danielopol. Pentru votarea ei au luat cuvîntul Gh. Mîrzescu, unul din amicii politici ai lui M. Kogălniceanu, acesta însuși și I. C. Brătianu. Proiectul de lege a fost aprobat de 69 deputați și respins de 25⁵⁵, deci votat cu o majoritate impunătoare. A doua zi, în Senat, convenția a fost combătută cu vehemență de D. A. Sturdza, dar și de junimistul P. P. Carp⁵⁶ și de Em. Costache Epureanu. Cu acest prilej D. A. Sturdza a făcut declarația surprinzătoare că în februarie reintrase în guvern ca ministru al Finanțelor pentru că spera „că prin severitatea și economiile ce propunem — cum se rostea el — în finanțele noastre, voi face ca orice acțiune în privirea unei participări la un rezel eventual să devie imposibilă. N-am reușit nici atunci, conchidea el, și m-am retras”⁵⁷. Apropiiindu-se de guvern, centrist-conservatorul Dimitrie Ghica a apărut, ca raportor, proiectul de lege pentru aprobarea convenției. Cuvîntarea lui a fost urmată de discursul lui M. Kogălniceanu și de acela al lui I. C. Brătianu, care au impresionat puternic nu numai majoritatea Senatului, grăbit să aprobe cu 41 voturi contra 10 convenția, dar și numerosul public din tribune.⁵⁸ După o săptămîină „Timpul”, organul oficios al Partidului Conservator, a publicat la 26 aprilie o *Declarație*, în care se arăta că în urma votării convenției cu Rusia și a intrării armatelor ruse în România, conservatorii cred „că ar fi nepatriotic și inoportun de a crea guvernului căruia evenimentele i-au îndreptat soarta țării, dificultăți în chestiile exterioare”⁵⁹. Titu Maiorescu s-a retras la sfîrșitul lui aprilie de la conducerea ziarului, nefiind de acord cu această atitudine.

Bombardarea de către turci a Brăilei, Calafatului și altor localități românești de pe malul Dunării a determinat pe liberalii-radicali să pregătească proclamarea de îndată a independenței în așa fel ca România să poată participa la război, deci și la încheierea păcii, ca un stat suveran. La 27 aprilie/9 mai agentul diplomatic austro-ungar la București raporta guvernului din Viena despre „agitația continuă a cercurilor reprezentanților poporului care tinde la declarația de independență și de război contra

⁵⁴ București, 7/19 aprilie, în „Timpul”, II (1877), nr. 80 din 8 aprilie.

⁵⁵ D. A. Sturdza, *op. cit.* p. 647.

⁵⁶ Pentru poziția lui P. P. Carp, a se vedea C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, București, 1936, p. 203 și 204.

⁵⁷ „Monitorul oficial al României”, nr. din 5 mai 1877, p. 3007.

⁵⁸ D. A. Sturdza, *op. cit.* p. 672.

⁵⁹ „Timpul”, II (1877), nr. din 26 aprilie, p. 1.

Porții⁶⁰. S-au ținut, se raporta de același agent a doua zi, două întruniri intime în care „se pleda în cuvântări pătimașe că poporul român n-ar trebui să lase să-i scape ocazia bine venită de a culege rodul copt al independenței sale politice și, în același timp, să se apere cu arma în mână contra îndrăznelii turcești“. Opinia publică a fost și ea cuprinsă de această agitație „și se vorbește, continua agentul diplomatic austro-ungar, ca o eventualitate extrem de verosimilă despre o viitoare declarație de independență prin Cameră și Senat“⁶¹.

O luare de poziție a diferitelor grupări și personaje politice a avut loc și cu prilejul dezbaterii la 29 aprilie/11 mai a stării de război cu Poarta și a proclamării independenței țării. Discuțiile au fost provocate de interpellarea liberal-radicalului A. Stolojan, privind atitudinea guvernului față de actele de ostilitate ale Porții contra României.⁶² Răspunzând interpelării, într-un discurs lung și sinuos, M. Kogălniceanu a spus că România fiind părăsită „de sprijinul puternic al Europei“, a căutat sprijin în ea însăși și numai atunci a semnat convenția cu Rusia.⁶³ El considera că Poarta s-a pus în stare de război cu România⁶⁴. Au fost confruntate două moțiuni, una pentru proclamarea imediată a independenței, susținută de câțiva liberali și de Gh. Mîrzescu, alta pentru aprobarea în general a răspunsului dat de M. Kogălniceanu, care nu era concludent, și de trecerea la ordinea zilei, semnată de membrii grupărilor liberal-moderate și de cei ai Frațiunii liberale și independente.⁶⁵ În ședința din seara aceleiași zile, dîndu-se satisfacție punctului de vedere al lui M. Kogălniceanu, s-a alcătuit o nouă moțiune, în care se recunoștea starea de război cu Poarta și se da guvernului „autorizarea ca, cu toate greutățile, să puie toată stăruința și să ia toate măsurile spre a apăra și asigura existența statului român, astfel ca la viitoarea pace România să iasă cu o pozițiune politică bine definită, și națiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică“⁶⁶. Noua moțiune a fost combătută de fracționistul N. Ionescu, motivînd că România nu trebuia să aibă independență ca orice putere, ci să formeze „o națiune suverană garantată de Europa“⁶⁷. El nu observa însă că „Europa“ nu voia să dea o asemenea garanție țării! Cuvîntarea lui N. Ionescu a fost combătută de însuși președintele Consiliului de Miniștri, I. C. Brătianu, cu temeinice argumente.⁶⁸ La întrebarea lui Gh. Vernescu pentru care din cele două moțiuni se pronunță guvernul, I. C. Brătianu a răspuns că guvernul voia numai să cunoască, prin moțiunea votată de Adunare în deplină libertate, „care este pulsul națiunii“, pentru a judeca

⁶⁰ *Doc. Răzb. Ind.*, vol. II (ianuarie 1877—9 mai 1877). Edit. Academiei R.P.R. (București), 1952, p. 449.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² „Monitorul oficial al României“, nr. 109 din 14/26 mai 1877, p. 3231.

⁶³ *Ibidem*, p. 3235.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 3236.

⁶⁵ *Ibidem*, nr. 110 din 15/27 mai 1877, p. 3262.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 3264.

⁶⁷ *Ibidem*, nr. 111 din 18/30 mai 1877, p. 3300.

⁶⁸ *Ibidem*, nr. 112 din 19/31 mai 1877, p. 3319—3321.

„pînă unde avem să mergem cînd și cum și unde avem să mergem“⁶⁹. Moțiunea a fost aprobată, prin vot nominal, cu 58 bile pentru, 29 contra și 5 abțineri;⁷⁰ deci cu o majoritate impunătoare. Senatul a votat și el, a doua zi, cu o mare majoritate, o moțiune asemănătoare.

Guvernul nu s-a grăbit să pună în aplicare prevederile moțiunii votate de Corpurile legiuitoare pentru a vedea cum vor reacționa puterile garante, dar și pentru a lega proclamarea independenței de ziua festivă a dinastiei, în vederea întăririi situației lui Carol I.

Împotriva amînării proclamării stării de război și a independenței s-a ridicat gruparea liberal-radicală condusă de C. A. Rosetti, președintele Adunării deputaților. La 5 mai, editorialul⁷¹ ziarului acestuia „Românul“ critica pe cei care la 29 aprilie/11 mai au ezitat să proclame independența absolută și s-au mulțumit numai cu recunoașterea stării de război. „Dar omul vechi, omul trecutului, *raiaua* secolului trecut, își biciuiește adversarii C. A. Rosetti, autorul probabil al editorialului, sofistul fanariotizat, poate chiar și tipicarul plin de arguții, a luat-o și în modul acesta pe dinainte în clasa cultă de la noi, în *haină albastră*“. Dar nu s-a spus încă ultimul cuvînt în această chestiune. „Mai sînt încă milioanele de români cu opinci, pe care azi îi vedem cu arma la umăr, pășind apăsător către malurile Dunării din toate înfundăturile Carpaților și de pe toate șesurile românești; mai sînt acei oșteni și acei țărani români, care n-au stat în viața lor să îndrume sofismul, cu cărturarii din Stambul; mai sînt acei care, mîine poimîine... vor ști să proclame în gura mare și în fața tuturor că țara lor, România, apărută cu pieptul lor, este și va rămînea pururea un stat de sine stătător...“

Editorialul se termină prin îndemnul de a se trece, în Corpurile legiuitoare, din nou la vot pentru a se șterge și limpezi „în curînd îngînările voturilor de mai deunăzi... această ultimă cătușă ce ne mai amintește urmele înjosirii noastre trecute“.

Proclamarea „independenței absolute“ a României, făcută în urma interpelării liberal-radicalului N. Fleva în Adunarea deputaților la 9/21 mai 1877, a adus o și mai mare clarificare a pozițiilor, fiind aprobată de 79 deputați, fără nici un vot contra, dar cu două abțineri, ale intransigenților adversari ai colaborării cu Rusia: N. Ionescu și N. B. Locusteanu, discipolul lui I. Eliade Rădulescu. Lipsa însă un număr apreciabil de deputați.

Masele, agitate de liberali-radicali, în special de C. A. Rosetti prin „Românul“, aprobau cu entuziasm proclamarea independenței și a stării de război cu Poarta.

⁶⁹ „Monitorul oficial al României“, nr. 112 din 19/31 mai 1877, p. 3323.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ *Buc. 4/16 florar*, în „Românul“ XXI (1877), nr. din 5 mai. La 8 mai, apărerea în „Timpul“ un articol fără titlu semnat *Un vechi militar* (generalul I. Em. Florescu), în care se afirmă credința „că nu se va găsi un singur om, fie el de orice culoare, care nu numai să nu aprobe moțiunile votate de Corpurile legiuitoare, dar care să nu găsească încă că era ceva mai bun de făcut“.

Tînăra mișcare socialistă, deși era dușmană absolutismului țarist⁷², a sprijinit războiul pentru independență a României, considerîndu-l un război just, de eliberare. De la început, printre studenții mediciniști înscriși ca voluntari pentru a merge pe front au fost și socialiștii C. I. Istrati, Al. Spiroiu, C. Stăuceanu și Gh. Sabin.⁷³ Însuși N. Codreanu s-a înscris voluntar, ca medic la spitalul Crucii Roșii în Pitești.⁷⁴ Poziția mișcării socialiste române în problema războiului pentru independență a fost precizată în coloanele ziarului „Socialistul”, apărut la 26 mai 1877. În articolul *Rezbelul* se condamnă războaiele duse de monarhi și cele purtate în numele fanatismului religios, dar se consideră juste războaiele de eliberare, între care și războiul pentru independența României, subliniindu-se „entuziasmul care domină noua generație” pentru război și faptul că „românii în avîntul și entuziasmul suvenirilor trecute iau armele pentru a-și apăra independența”⁷⁵. Un alt articol, *Turcia*, se termină menționînd „eroismul românilor”⁷⁶.

După proclamarea independenței, forțele social-politice din România s-au menținut în genere pe pozițiile pe care se situaseră în acel moment. Victoriile din jurul Plevnei, de la Rahova și cele din jurul Vidinului au slăbit opoziția conservatorilor, mai puțin însă pe aceea a Frațiunii liberale și independente și pe cea a grupării liberal-moderate a lui Ion Ghica și a lui D. A. Sturdza, întărind însă în mod considerabil prestigiul grupării guvernamentale liberal-radicală și al lui M. Kogălniceanu. Sprijinul dat luptei pentru independență de românii din Transilvania și Bucovina constituia o dovadă în plus că întregul popor român era solidar în urmărirea idealurilor sale de unitate și libertate națională, reticenții constituind o pătură extrem de subțire.

⁷² Dr. G. Sabin, *Amintiri din războiul independenței*, București, 1912, p. 7—10.

⁷³ *Ibidem*, p. 7, 11, 15 și 22.

⁷⁴ *Doc. Răzb. Ind.*, vol. I (partea a II-a), p. 551 și 556.

⁷⁵ *Rezbelul în „Socialistul”*, București, nr. 1 din 26 mai 1877, *Cf. Doc. Răzb. Ind.*, vol. I (partea a II-a), p. 540—542.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 538.